

Stary Cmentarz

Zabytkowe nagrobki na Starym Cmentarzu, fot. Tadeusz Poźniak

Wśród miejskich nekropoli prym wiodzie Stary Cmentarz. Wyznacznikiem nie jest czas powstania, lecz zachowany zasób sztuki sepulkralnej. Powstały głównie w 2 poł. XIX w. i na pocz. XX w. odzwierciedla czas prosperity miasta. Rozwój Rzeszowa, bogacenie się jego mieszkańców znalazło wyraz w pracach zleczanych dobrej klasy artystom.

Najstarszy cmentarz znajdował się przy rzeszowskiej farze. Edykt cesarza Józefa II spowodował jego zamknięcie. Nowy cmentarz założono w 1792 r. przy ówczesnym kościele św. Ducha, na terenie ogrodu szpitalnego, z czasem powiększając jego powierzchnię do obecnych rozmiarów. Na terenie cmentarza znajduje się kaplica pw. św. Trójcy, powstała w l. 1787-92., przebudowywana w XIX w. Obecnie cmentarz rozciąga się od ul. Targowej do nadbrzeża Wisłoka. Podzielony jest dwiema głównymi wzdłużnymi alejami oraz alejkami poprzecznymi. Najstarsze nagrobki pochodzą z 1810 r. (M. Lerer) i 1813 r. (I. Tustanowski). Zasadniczy jednak zasób tworzą pomniki powstałe w 2 poł. XIX w. Na rzeszowskim cmentarzu można prześledzić rozwój form sztuki sepulkralnej jak również różnorodność warsztatów, które wykonywały nagrobki. Najliczniej reprezentowane są miejscowe zakłady Janików, J. Czuby, Mitasińskiego czy też M. Kuczmy.

Wśród nich szczególną rolę odegrał zakład rodziny Janików. Założony został w 1890 roku przez Franciszka Janika na rogu dzisiejszej ul. Targowej i Mickiewicza. Wykonywał wszelkiego rodzaju nagrobki, ale także rzeźby i detale architektoniczne. Po śmierci założyciela w 1901 r., prowadzenie zakładu przejęła wdowa Leokadia, a następnie jej syn Tadeusz (zm. 1971 r.). Spuściznę zakładu można szacować na kilkaset nagrobków, znajdujących się w miejscowościach w promieniu ok. 100 km wokół Rzeszowa. Działalność warsztatu miała zróżnicowany charakter; ogromna ilość produkowanych nagrobków miała niestety ujemny wpływ na ich jakość artystyczną. Głównie były to proste wyroby w formie cokołów zwieńczonych krzyżami. Jakość odbiła się jednak głównie w rzeźbie nagrobnej, która w swojej większej części była średniej wartości artystycznej. Niemniej jednak zdarzały się realizacje wartościowe a nawet przynoszące prestiż, a działalność warsztatu w nieodwracalny sposób wycisnęła swoje piętno na sztuce sepulkralnej naszego regionu.

Część zamawiających lokowała swoje zlecenia poza Rzeszowem. Możemy znaleźć nagrobki wykonane głównie w warsztatach Krakowa - przoduje tutaj warsztat Fabiana Hochstima, ale także dużo nagrobków pochodzi z zakładu Edwarda Stehlika (jego nagrobki znajdujemy również na innych nekropoliach dzisiejszego Rzeszowa), a także Kazimierza Chodzińskiego, Franciszka Fischera, J. Kuleszy. Poza krakowskimi, w mniejszej liczbie ale o wysokiej wartości artystycznej są reprezentowane pracownie lwowskie, takie jak braci Antona i Jana Schimserów czy też Ludwika Tyrowicza. Na Starym Cmentarzu znajdziemy również nagrobki z Tarnowa. Wiele grobowców zachowało także dekoracyjną metaloplastykę - głównie w postaci ogrodzeń wokół nagrobków. Była ona wytwarzana m.in. w miejscowym warsztacie A.J. Barowicza.

Stary Cmentarz poprzez wyjątkowo liczne nagromadzenie różnego rodzaju pomników daje także możliwość prześledzenia stylistycznej drogi rozwoju sztuki sepulkralnej. Licznie reprezentowane są popularne nagrobki w formie postumentów z krzyżami, stell. Można jednak znaleźć także formy mniej powszechne jak cippusy czy tombi. Licznie także występują nagrobki o rozbudowanej dekoracji rzeźbiarskiej, w tym pełnoplastyczne rzeźby figuralne.

Nekropolia jest także miejscem pochówku wielu zasłużonych dla miasta obywateli burmistrzów, żołnierzy, adwokatów, lekarzy i innych osób, które na różnych polach działalności zawodowej, religijnej czy społecznej odcisnęły swój ślad na historii miasta i regionu.